

אביעד הכהן

איש חסיד היה קווים לדמותו של הרב אהרן ליכטנשטיין (צילומים: ארכיון ישיבת 'הר עציון')

הרב ד"ר אהרן ליכטנשטיין, ראש ישיבת "הר עציון", שנתבקש בחודש האחרון לישיבה של מעלה, "ליטבק" למהדרין היה. ליטאי בן ליטאית. אמו, כלומה לבית שוורץ, זכרה לברכה, נולדה וגדלה בטלו, והייתה גאה על כך כל ימי חייה. אביה כיהן כמזכיר הישיבה והמשפחה כולה גרה בחצר הישיבה. האב ד"ר יחיאל ליכטנשטיין נולד בפולין אך גדל בגרמניה. בשנות השלושים לחייו קיבל תואר דוקטור בשווייץ בנושא השפעת התנ"ך על המחזאי הצרפתי בן המאה ה־19, ז'אן רסין. ההורים הכירו בשווייץ ועברו לפרז, שם כיהן האב בהוראה, מקצוע ושליחות שבהם עשה כל ימיו.

עם פרוץ המלחמה, בשנת 1939, החליט האב להבריח את כל משפחתו. סיפור ההצלה המרתק והנסי פורסם לפני כמה שנים בידי העיתונאי והעורך זאב גלילי. אהרן הצעיר חלה במחלה מדבקת והוכנס להסגר בבית חולים. אביו מילט אותו משם בכוח, ונסע עמו ועם שאר בני המשפחה, האם כלומה והאחיות שושנה והדסה, לדרום צרפת.

כמה חודשים לאחר מכן נפלה פריז בידי הנאצים. האזור שבו שהתה המשפחה היה נתון לשלטון ממשלת הבובות של וישי. בעיצומו של יום השבת התחיל האב, שלא היה טיפוס ספורטאי במיוחד, במסע על אופניו למרסיי, מרחק של 500 ק"מ, כדי לנסות ולהשיג לבני משפחתו אזרחות צרפתית מפני שסבר כי היא תגן עליהם. במקום אזרחות צרפתית קיבל אזרחות כניסה לארה"ב מקונסול ארה"ב במרסיי, חירם בינגהם, שהציל אלפי יהודים מציפורני הנאצים.

בצל קורתם של רבותיו הגדולים, ר' יצחק הוטנר, ר' אהרן סולובייצ'יק וחמיו הדגול הגרי"ד סולובייצ'יק, נק' ר' אהרן את תורת ה'לומדות' והלמדנות של ליטא בכלל ושל בריסק בפרט. לימים פיתח ושכלל אותה ל"תורת למדנות" ייחודית משלו, בנויה על אדני ההיגיון

של סודה ממכשיר ה"סיפולוקס".

להגות נכון ג'יין פונדה

למראית עין היה ר' אהרן ליטאי קר. לא חיבוק, לא לטיפה, בוודאי לא נשיקה על לחי. חכם תורה שכולו שכל והיגיון, שלא ידע רגש ובת שחוק מהם (אכן, לעתים בשעות רצון נדלק בו זיק השובבות וההומור. כך לדוגמה באחת ממסיבות הפורים בישיבה, הזכיר הרב עמיטל את מעריצי הקולנוע שנוהרים בהמוניהם לראות את סרטה האחרון של "ג'ון פונדה". הרב ליכטנשטיין קפץ וננער ממקומו ומיהר לתקנו: "ר' יהודה, לא ולא! לא ג'ון אלא ג'יין, ולא פונדה אלא פונדה, בפ"א רפה..." הנמצא עוד ראש ישיבה שהיה מסוגל ל'תיקון' מעין זה?).

אכן, מתחת למראה ההדור, לקומה הזקופה, לרוחב הדעת, לזיכרון המופלא, לדיבור המוקפד, לכושר הניתוח האנליטי המרשים, לבקאות האינסופית בכל חדרי תורה, להכרת ספרות הפילוסופיה והספרות האנגלית הקלאסית על בוריה, ניצבה דמותו של "יהודי פשוט" שכאשר שאלו אותו מה הוא רוצה שיכתבו על מצבתו, השיב במילה אחת: "השתדל".

ר' אהרן, איש חסיד היה ואיש חסד היה. בכל רמ"ח ושס"ה. ודומה שלא לחינם נזכר דווקא כינוי זה, "הרב החסיד", הוא ולא אחר, במודעת האבל של בני המשפחה. הן בזיקה ל"חסידות" מבית מדרשם של רבנו יונה והגר"א, והן בזיקה ל"חסד".

במקומות שונים בהלכה נזכר המונח "בעל נפש יחמיר על עצמו". שנים הרבה תהיתי מיהו אותו "בעל נפש" ונשמה, ומה תואר ומה הדר לו? פגשת את ר' אהרן, וידעת שזהו האיש. בעל נפש ונשמה יתירה, שאינו מחזיק טובות לעצמו.

מי שלא ראה את ר' אהרן בשעת לימודו, כולו אחוז שלהבת י-ה, ידו קמוצה וקפוצה בריכוז עילאי, עיניו עצומות,

פרופ' אביעד הכהן הוא דיקן המרכז האקדמי "שערי משפט", ועמית מחקר בכיר במכון ון ליר בירושלים

מתחת למראה ההדור, לרוחב הדעת, לזיכרון המופלא, לכושר הניתוח האנליטי, להכרת ספרות הפילוסופיה והספרות האנגלית הקלאסית על בורין, ניצבה דמותו של "יהודי פשוט" שכאשר שאלו אותו מה הוא רוצה שיכתבו על מצבתו, השיב במילה אחת: "השתדל"

למראית עין, הייתה תפילתו שקטה. שלוה. רק לעתים נפלטה מפיו נהמה שחשפה את הר הגעש הלוהב והלבה רותחת שמאחורי העמידה השקטה. בשונה מסגנון התפילה של רבים בימינו, תפילתו לא הייתה מלווה בהנפת ידיים קופצנית אל על או בנענועים מוגזמים. היא יצאה מלב. מבקשת לבקוע שערי שמים. ביטוי לדרך התפילה הראויה ולקושי

מגלגל במוחו את שביליה ודרכיה של הסוגיה שלפניו, כולו רצוף אהבה לתורה, דבוק בלימוד כאש בנעורת, או רוקד מחובק עם ספר התורה בשמחת תורה, לא ראה אהבת תורה מעולם. בשעת התפילה היה שואג מנהמת לב, מחלה פני קונו. כ"עבד קמי מריה", כעבד לפני אדונו, מתפלל ומבקש, שואל ומתחנן. על העולם כולו, על עמו, על ארצו, על תלמידיו ועל בני משפחתו.

במימושה בעולם המודרני, ניתן באחת משיחותיו: "בנסיבותיו, נסחף האדם (אולי "שוקע" היה יותר מתאים) לתפלת השגרה האפרורית. תופעת 'מצות אנשים מלומדה' היא כמובן אימננטית - במיוחד, כלפי מסגרת הלכתית המודגשה טקסטים וביצועים נורמטיביים; וכבר צווחו על כך קמאי דקמאי. ועם זאת, צוברת היא תאוצה רבה דווקא בתקופה שבה אוטם הלב והרדידות הרגשית נפוצים. המתפלל המודרני, המטופח והמפותח, מתקשה במיוחד לנוכח הבכי שבתפילה. בדפים הראשונים של ספרו הקלאסי על דעיכת ימי הביניים עמד ההיסטוריון ההולנדי, יוהאן הויזינחה, על הבלטת התופעה של הבכי, האישי וההמוני, בתיאורי דברי הימים של התקופה, ועל ההתפעלות מנחלי דמעות שבאים בהם לידי ביטוי. אין סיכוי שתיאור היסטורי מקביל של עולם המערב במאה העשרים יכלול חומר דומה".

בעיניו, הבכי הוא לב לבה של התפילה היהודית. וכדרכו, לא רק נאה דרש, אלא גם קיים. בתשעה באב היה בוכה שעות ארוכה על חורבן בית המקדש, משל החורבן אירע רק שעה קלה קודם לכן לנגד עיניו ממש.

בראש השנה היה עומד שעה ארוכה בתפילת העמידה, וכאשר חל המועד בשבת ולא היו בו תקיעות, היה מסיים תפילת לחש שלו רק בסיום חזרת הש"ץ.

מתוך ראייתו את החשיבות שבתפילה הבוקעת מן הלב, לא נמנע מלבקר בחריפות את הרדידות שמאפיינת את התפילה הממוצעת והרווחת. הדברים לא נועדו להטפת מוסר לשמה אלא ביטאו צער וכאב אמיתיים. "אני אומר את הדברים מתוך כאב לב", התוודה פעם, בעת רצון. "אין זה סוד – ויעיד כל אחד על עצמו – שבבית כנסת ממוצע בציבור שלנו ניתן לחוש רדידות ושטחיות במקום העומק והעוצמה המתבקשים. בפיוט הנאמר בתפילת יום הכיפורים אנו אומרים: 'הי רצון מלפניך שומע קול בכיות, שתשים דמעותינו בנאדך להיות'. חשבתי לא אחת שבבית כנסת ממוצע של הציבור שלנו אין כלל צורך ב"נאד".

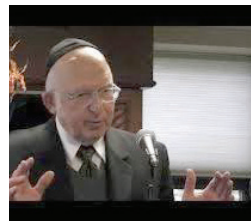
די יהיה בצנצנת קטנה, ואולי כוס גם כן תספיק... שאלה זו היא מהותית ברמה קיומית. אנחנו לא מרגישים ומפנימים מספיק תחושה זו, ולא מחזירים לתודעת תלמידנו במידה הראויה את תחושותיו של בעל ספר תהלים".

אגב כך, הפליג בתיאור אפיזודה קצרה אך אופיינית שבה נתקל בסמוך למקום מגוריו: "אני מתפלל בבית כנסת נפלא, ה'שטיבלך' של שכונת קטמון בירושלים,

‘מעוז הציונות הדתית-לאומית’. באחד מימי חול המועד סוכות ראיתי בחור שנכנס לבית הכנסת ועל חולצתו כיתוב וסמל. כבר התרגלנו לכך שיש אנשים החושבים שבעומדם לפני הקב"ה הם חייבים לידע אותו שהם שותים קוקה-קולה, אוכלים במקדונלדס או שביקרו – הם או מי שקנה להם את החולצה – בבאלי, אקפולקו או מפלי הניאגרה. אך מה שראיתי הפעם עלה על כל מה שראו עיניי לפני כן. על חולצתו של אותו בחור הופיעה תמונה גדולה של כדורסל ומעליה, באותיות "קידוש לבנה": Basketball is Life, All the Rest is Details [כדורסל זה החיים. כל השאר – רק פרטים]. חשבתי לגשת ולשאל אותו אם היה מעז להופיע בחולצה זו לפגישה ראשונה עם בחורה, בשעת ריאיון לעבודה חדשה או, להבדיל, לביקור אצל האפיפיור. אכן, בפני מלך מלכי המלכים – שאני. טרם הספקתי לגשת אליו, וכבר ברח מבית הכנסת... זה היה מקרה קיצוני ביותר, אך אני מזכיר אותו כיוון ש'על משכבי בלילות', בשעה שהרהרתי מה עליי לומר בפניכם, חשבתי שלו במקום 'כדורסל' הייתי כותב 'קריירה', 'בניין חברה ומדינה', או – ביחס לציבור מסוים – 'הגשמה עצמית', הדברים כבר לא היו נראים כל כך קיצוניים, והייתה לסיסמה מעין זו לקוחות לא מעטים. לאו דווקא מנקודת ראות אידיאולוגית אלא כמציאות המפעילה רבים מקרב הציבור שלנו, בני נוער ומבוגרים כאחד. השאלה אינה מתמקדת ביחס לאליל זה או אחר. השאלה היא מהי עצמת הזיקה שלנו לקדוש ברוך הוא".

15 דקות ברכת המזון

הפגישה שבה הכרתי מקרוב לראשונה, ביטאה את "אש החסידות" שבו. הייתה זו פגישת אקראי, בעיצומה של מלחמה, ב"בית גשר" בצפת, בימייה הראשונים של מלחמת לבנון הראשונה. קבוצת חיילים וקצינים התאספה שם לרגע לארוחת צהריים חטופה בדרך לארץ הלבנון. ר' אהרן, שהיה בדרכו לפגוש את בני-תלמידיו, כובד בזימון. מסביב נשמעו היטב רעמי תותחי הטנקים. הכול היו מבוהלים ודרכים לשמע הידיעות הרעות שהגיעו מ'שם', על נפילת חיילינו, ובהם חיילי "ההסדר" שהקריבו נפשם על קידוש השם בסולטן יעקב. ר' אהרן החל לברך ברכת המזון, וזעקה נמלטה מפיו. מתוך-מתוך, בריכוז אין-קץ. כסופר מעות. תיבה אחר תיבה, פסוק אחר פסוק. "ברוך אתה ה'. הון את העולם כולו. בטובו. בחן. בחסד. וברחמים. רחם נא על

ישראל עמך". ברכתו נמשכה כ-15 דקות תמימות לאוזניהם ועיניהם המשתאות של הנוכחים. מהחל ועד גמירא: "עושה שלום במרומיו הוא יעשה שלום עלינו ועל כל ישראל". ברכת מזון שגרתית, בעיצומה של מלחמה, "מצוות אנשים מלומדה" שהפכה והייתה בפיו של ר' אהרן לחוויה דתית עמוקה, בעלת עוצמה ורגש, שזכרה לא יישכח מכל מי שהיה נוכח לה. כיאה ל"ליטבק" אמת, ר' אהרן ידע לכבוש היטב את מידת הרגש והרגישות. היא הייתה נסתרת, אך את עוצמתה, שפרצה מעת לעת, אין לשער. ביטוי לה ניתן באיגרת קטנה שכתב מן הלב, לידיד נפשו הרב אברהם קרול (לימים למד נינו בשיבת "הר עציון") ומתפרסם כאן לראשונה (תודתי נתונה לבתו של הרב קרול, פרופ' תרז מלאכי-קרול ולנכדתו דפנה שרייבר על הרשות לפרסמה). הרב קרול, מארזי הלבנון ואדירי התורה

חשיבתו העצמאית הובילה אותו, בניגוד לרובם המוחלט של עמיתיו, לדבוק בדרך המתינות המדינית, ולתמוך בעוז בהסדרים מדיניים, גם כאלה שהיו כרוכים בהחזרת שטחי מולדת אהובים

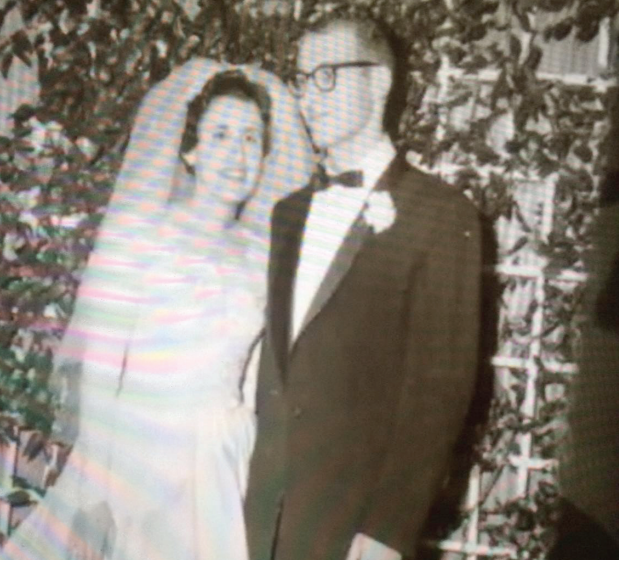
שלמה-זלמן אויערבך, אך גם הלה לא היה יכול להושיעם. "איני יכול לומר לכם האם מאמר מעין זה מצוי בספרות חז"ל והיכן, אך יש רק אדם אחד בעולם שיוכל לומר בוודאות שמאמר זה או דומה לו אינו קיים בכל ספרות חז"ל וזה ר' אברהם קרול". מני אז, נקשרה נפשם של השניים בנפשו של הגאון החסידי. באחד הימים, בערב ראש השנה תשל"ב, בא ר' אהרן כדרכו לברך את הרב קרול בברכת "שנה טובה". בכניסה לביתו ראה מודעות אבל המבשרות על פטירתו בדמי ימיו של חתנו, ד"ר יונה מלאכי (אנגלרד), מנהל המחלקה לעדות לא-יהודיות במשרד הדתות. ר' אהרן לא היה יכול לכבוש את כאבו וצערו, וסב על עקביו. בחלוף שעה קלה שיגר איגרת תנחומים לרב קרול: "לכבוד רבי, אלופי ומיודעי הרה"ג ר' אברהם קרול שליט"א. מה אנוד לך ומה אנחמך? באתי היום אחר הצהריים במעלי ריש שתא לברכך לקראת השנה החדשה.

שבפולין היה. בשנות השמד והכיליון עברה עליו כוס היגונים, הכאב והסבל עד שנתמלאה סאתה. הרב קרול איבד בשואה כמעט את כל בני משפחתו, ניצל מגיא ההריגה בחסדים מרובים, ונמלט בדרך חתחתים עם רעייתו ובתו הקטנה לצרפת, ומשם נדד לבלגיה. כאשר עלה לארץ קבע את מושבו בבית הכנסת "אהל אהרן" ברחוב חרל"פ שבירושלים. לשיעורו בתלמוד, ובמיוחד לשיחות "סעודה שלישית" שלו, שנאמרו ביידיש, נהרו יקירי ירושלים וטובי חכמיה. הרב קרול היה חוזר וחוזר בהן מדרש אגדה ומדרשי הלכה, בבלי וירושלמי, ומהם לספרות הראשונים והאחרונים, השו"ת והחסידות. עם שומעי לקחו הנאמנים נמנו ראשי ישיבת "הר עציון", הרבנים עמיטל וליכטנשטיין. באחד הימים נחלקו השניים ביניהם בעניין מקורו של מאמר שיוחס לחכמים, אך מקומו לא נמצא. בצר להם, פנו לר'

והנה מכותלי ביתך – ממש בבחינת אבן מקיר תזעק – פרצה כלפיי השמועה האיומה והנוראה על פטירת חתנך... עברו עליי הכותרות הסוגרות כגלי זידונים. עמדתי ממש נדהם – כולי רועד מכאן ונכמר רחמים מכאן, רווי צער ויגון, חדור כאב מכף רגל ועד ראש. ובעמדי, מזועזע, תגובה שנייה השתרעה עלי: אם כך הרגשתי, מי יתאר ומי ישער מצב נפשם של בני המשפחה השכולים, של אותה נפש היפה והעדינה והרגישה שכל כולה מכירה כל כך את תורת הסבל הקשה והנוראה? ומה עוד שהמכה באה כהווה על הווה, כפסגת חיים מלאי ייסורים וניסיון. בהראותו גרמא דעשיראה ביר [=עצם מעצמות בנו העשירי של רבי, שהסתלק בדמי ימיו, ראו ברכות ה, ע"ב] הלא הרגיש רבי יוחנן את היגון הקודר והאנוש שליווה את מות תשעת הראשונים. וכיום, הנך עומד, רבנו היקר, מיורשיו של רבי יוחנן, יחד עם רעייתך ובתך השכולות, באותם כבלי ייסורים של אהבה. ומי אני שאוכל להטיף ולהביע תנחומים? בכגון דא נאמר מצד אחד "אין לה מנחם מכל אוהביה" (איכה א, ב), והתשובה היחידה מוכרחה לבא מצד שני ממרומים – "וכל מקום שאין לה, היה לה", וכך נאמר "אנכי אנכי הוא מנחמכם". מי ייתן ותמצאו בדבקות בתורה ובעבודה כוח לאזרכם חיל, להתגבר על אבלכם הגדול בתוך שאר אבלי ציון וירושלים. ביגון וברעדה, בחיבה ובהוקרה, ומתוך שאיפה לנחמה, אהרן ליכטנשטיין".

סלד מבינוניות, שאף להצטיינות

אחד היה ר' אהרן. תורה, עבודה, גמילות חסדים. אחריות, ערבות, מסירות, התמודה, יושר ויושרה. כל אלה אבני יסוד במשנת חייו היו. אך מי שהכירו ידע שניכר לא רק בכל אלה אלא גם בחסידותו, ברגשותיו וברגישותו. המורשת והצוואה שהנחיל לאלפי תלמידיו היא מרובת פנים, ובכמה מישורים. במישור הלמדני, התווה ר' אהרן דרך לימוד מעמיקה, השואפת לגבהי גבהים, ואינה מסתפקת בפחות ממצינויות ושאיפה להגיע לפסגה. כל ימיו סלד מבינוניות ולחם בה בחריפות. כך בעבודת השם, כך בלימוד תורה, וכך בדרך ארץ. כששאל אותו מי מתלמידיו "מה אתה מצפה מבוגר הישיבה, מה עליו לדעת?". ר' אהרן הביט בו בתמיהה, והשיב במילה אחת: "הכול". משבא להתוות את ציפיותיו במילים, אמר: "השאיפה היסודית היא שבחור הנכנס לשישיבה יצא ממנה תלמיד חכם. תלמיד

הרדיו של ה-BBC."

רף הלימוד שהציב לתלמידי הישיבה היה גבוה ביותר. לא הסתפקות במועט, לא בקיאות או הסתפקות בלימוד תנ"ך ו"מחשבה", אלא לימוד גמור בעיון, מסכת אחר מסכת, סדר אחר סדר. לא רק "נזיקין" ו"נשים", אלא גם "זרעים", "קדשים" ו"טהרות". והכול ב"עיון" מעמיק, בבירור השיטות וסידורן, בהבנת היסודות.

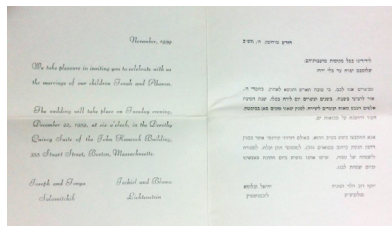
בהקשר זה אמר פעם: "יש כאלה החושבים שלימוד בקיאות, בניגוד ללימוד בעיון, מתבטא בכך שבמקום לפתוח שלושה ספרים פותח אתה שלושה עשר ספרים. חשיבה מעין זו מוטעית לחלוטין בתורת בריסק. אפשר שתעיין בשלושה עשר ספרים ולא תבין דבר. ויכול אתה לעיין בשלושה ספרים בלבד ועם זאת, ושמא נאמר משום זאת, להבין הכול".

גם את תלמידיו הרבים שהחליטו לפנות לאפיקים אחרים, הזהיר כל העת: הישמרו לכם מפני הבינוניות. אם אתם פונים למדע, לרפואה, למשפטים או לאקדמיה, דאגו כל העת לעלות, להגיע לפסגה.

הסכמה לויתורים מדיניים מתוך אהבת הארץ

במישור שונה לחלוטין, ובדומה לרעהו הרב עמיטל, הרגיל ר' אהרן את תלמידיו לחשוב באופן עצמאי, ולהכיר במורכבותן של הסוגיות המרובות הניצבות לפתחנו. "המגמה בישיבה היא לפתח את האישיות ולא להיפך לאגוז הצף על פני המים. האגוז צף, ואילו האדם לומד לשחות. מי שנכנס לישיבה חייב לדעת: ישיבה אינה מקום לאגוזים. לא לחפצא'ס. פה דרושים גברא'ס! אנשים המוכנים לפעול ולבנות". חשיבתו העצמאית הובילה אותו, בניגוד לרובם המוחלט של עמיתיו, לדבוק בדרך המתינות המדינית, ולתמוך בעוז בהסדרים מדיניים, גם כאלה שהיו כרוכים בהחזרת שטחי מולדת אהובים.

בדומה למורו-חמיו הגר"ד סולובייצ'יק, גם כאן פעל לא מתוך ראייה פוליטית מפוכחת, אלא בעיקר מתוך שיקולים

הוא ידע את נפש תלמידיו והכיר בפוטנציאל שגלום בספורט, מתוך כך התיר לתלמידיו לצפות במשחק לאחר שיסיימו את "סדר ערב"

סיפר שבשעת משחקי אליפות העולם בכדורגל במקסיקו סיטי, נתבקש ר' אהרן לחוות דעה בשאלה האם מותר לצפות במשחק המכריע שהתקיים במוצאי שבת, כאשר במקסיקו – בשל הפרשי השעות – השבת הייתה בעיצומה. הצוותים הטכניים שהעבירו את המשחק היו אמנם לא יהודים, אך השדר שנשלח על ידי הטלוויזיה הישראלית היה יהודי וחילל שבת.

נקל לשער שראש ישיבה אחר היה אוסר על תלמידיו לצפות בהבלים מעין אלה, או שהיה שואל אותם "מה זה מונדיאל" ולמה זה כל כך חשוב.

לא כן ר' אהרן. הוא ידע את נפש תלמידיו והכיר בפוטנציאל שגלום בספורט לחידוד ערכים מוסריים וערכים אחרים. מתוך כך התיר לתלמידיו לצפות במשחק לאחר שיסיימו את "סדר ערב". בשל חילול השבת הכרוך בשידור, הורה להם רק לצפות במשחק ולא ליהנות מתיאורו של שדר הספורט הישראלי-יהודי שמתאר את המשחק תוך חילול שבת. "תשתיקו את הרמקול, ואם אתם מתעקשים לשמוע את תיאור המשחק, תפתחו ליד מקלט הטלוויזיה את שידור

חכם בעומק ובהיקף. לא רק אדם שידע לפתוח, וירצה לפתוח, את הגמרא בכל מקום בו יהיה, אלא אף אדם שישאף להתפרס ולהשתרע על פני התורה כולה, לעומקה ולרוחבה". אכן, הוא לא הסתפק רק בידע. בעיניו הייתה הישיבה בית יוצר ליצירת זיקה לתורה, בבית המדרש ומחוצה לו.

לדידו, מצוות "בכל דרכיך דעה" הייתה לא רק סיסמה אלא דרך חיים. מתוך כך שיחק לעתים כדורסל עם תלמידיו, אך גם אז מחה כנגד מי מהם, בהזדמנות אחת, על כך שהוא משחק "משחק לא מוסרי". אותו תלמיד נרתע לאחוריו בבהלה. "האם דחפתי משהו בטעות?", שאל את רבו, והלה השיב ללא היסוס: "לא ולא. אך אתה נשאר כל הזמן בהתקפה ואינך יורד להגנה..."

אהבתו לספורט וראייתו אותו כאמצעי נוסף בעבודת השם, לא פחות, קיבלה לא אחת ביטוי גם בשיחותיו. כך, לדוגמה, אמר בהקשר אחד: "בהשקפת עולמנו, משמעותה של דרגת המאמץ גדולה מאוד. עולם הספורט הוא במידה מסוימת עולם טריויאלי; אנשים מבוגרים משתוללים כדי להשחיל כדור בתוך סל. למרות זאת, תכונות מוסריות יכולות להיות מעורבות בכך, ואכן הן מעורבות: שיתוף פעולה, עבודת צוות, המאמץ להוציא מעצמך את המרב, ועוד. המאמץ הפנימי המושקע על ידי האדם, או בדידותו של הרץ למרחקים ארוכים, הינם יסודות מוסריים משמעותיים ביותר. אמנם אין הכרח להסכים לאמונתם של הבריטים, שניצחונם בקרב ווטרלו נעוץ ברוח שטיפחו במגרשי המשחקים של בית ספר איטון [Eton School], אך אין כל ספק שבעולם הספורט, שהוא חסר חשיבות עצמית במהותו, ניתן להיתקל הן בגדלות מוסרית אמיתית, והן בשחיתות מוסרית אמיתית. כשרואים שחקן כדורסל שכל רצונו הוא לקלוע, ואינו מייחס כל חשיבות למשחק הגנתי, זה לא רק מטריד את השחקנים האחרים, אלא גם מעורר רגשי דחייה מוסריים".

הרב אהרן אדלר, מתלמידיו הנאמנים,

הלכתיים-תורניים של העדפת עקרון היסוד של "קדושת החיים" על פני חשש פיקוח נפש והסתכנות שלא לצורך. אגב כך, הדגיש שעמדתו ה"יונית" אינה נובעת חס וחלילה מוויתור על ארץ ישראל שבה היה אחוז ודבוק כל ימיו. "לוותר? חס וחלילה. לא ייפקד ולא ייזכר", זעק באחת משיחותיו בישיבה. "אין לאף יהודי מנדט לוותר על אף שעל מארץ ישראל. דור שזכה לתקומה לאומית, השתקם בארץ הקודש והשתרש בה, דור שזכה לקנות בארץ ישראל שביתה ולהתקיים בה קוממיות, דווקא דור זה ימאס בארץ חמדה?... אכן, לא עצם קיום הבית עומד על הפרק אלא מספר החדרים שבו... פשרה שתאפשר לנו לשמור על הבית – אם כי בהיקף מצומצם יותר – הגה פתרון יהודי, תורני, רוחני ומוסרי. בין דחייה מוחלטת של ויתור לבין פסילת כל פשרה שהיא פעורה תהום עמוקה. עם כל הדבקות בארץ ישראל, עם כל ההערכה, האהבה, הכיסופים, הציפייה והרצון להגשים, עדיין ייתכן שמכוח הנסיבות, ובראייה ערכית מקיפה ותוך קביעת סדר עדיפויות מתאים, נכיר גם נכיר בצורך להתפשר. גם אם מדובר בהתפשרות הנוגעת לערך שבשום פנים ואופן לא היינו מוכנים לוותר עליו".

גם את תלמידיו הרבים שהחליטו לפנות לאפיקים אחרים, הזהיר כל העת: הישמרו לכם מפני הבינוניות. אם אתם פונים למדע, לרפואה, למשפטים או לאקדמיה, דאגו כל העת לעלות, להגיע לפסגה

היה מוכתר ללא ספק ליורשו של חמיו, הגר"ד סולובייצ'יק), לטובת בית מדרש ששכן בפחון עלוב, שריד מהשלטון הבריטי, שבו שכן בית המדרש של ישיבת "הר עציון", אלא גם בשנים מאוחרות יותר. בכל פעם שהמטוס היה מתקרב לחופי ישראל, היה ר' אהרן מתחיל באמירת תהלים, מעין מעשה של הכנה "רוחנית" לחזרה לארץ הקודש.

דעתו וראייתו המורכבת הביאו אותו, בדומה לחמיו, להכרה בחשיבות השילוב שבין "תורה ומדע". לא בדיעבד, במסתרם, בחדרי חדרים, אלא בגלוי, וגם כאן ברמה הגבוהה ביותר. "מן הספרות הכללית ניתן ללמוד על אופיו הרוחני של אדם, על זיקתו לבוראו, על תפקידו

בעולם. יש דברים שנכתבו על ידי לא-יהודים, שיש בהם כדי לחזר את הבנתנו בתורה עצמה. מי שקורא את דברי סרן קירקגור על עקדת יצחק, אפילו לא יסכים, כמוני, לכל הנכתב שם, וידה שיש בתיאוריו ראייה חדה ומעמיקה בשאלות יסוד. מי שיקרא את פירושיו של אוגוסטין לתהלים ימצא שם דברים נפלאים. הכול נתפס אמנם דרך עיניים נוצריות, אבל זהו מפגש מרתק של נשמה גדולה עם קדושתו של ספר תהלים... דומני שמי שקורא את 'המלך ליר' של שייקספיר, אם הוא אדם רגיש, צריך להגיע לכדי דמעות: כיבוד אב ואם, פערי דורות, יחסי הורים ובנים. יש כאן אמירה המכוונת כלפי הלב וההיגיון גם יחד. אדם אינו חייב להיות שותף להשקפת עולמו של דוסטויבסקי כדי להפיק תועלת מראייתו הנוקבת את נפש האדם ב'החטא ועונשו'".

ערך יסוד נוסף בתורתו היה המחויבות הטוטאלית לעשיית חסד עם הזולת, להשתתפות בצערו ובכאבו, ובחתיירה המתמדת ל'תיקון עולם'. לא בהפרחת סיסמאות אלא במעשה. "הצורך להבין את 'צרת נפשו' של האחר אינו רק עניין פרגמטי או אינטרסנטי. יש כאן עניין קיומי, ערכי, יהודי, ועל כולנו להרגיש יחדו בחינניותו של צורך זה". מתוך כך תבע מעצמו – כמו גם מתלמידיו – להיות שותפים במשימות לאומיות של קליטת עלייה, התיישבות וחינוך.

אגב כך, שלח אזהרה גדולה לכל תביא התגייסות זו לידי גאווה והתייחרות, מידות המלוות לעתים קרובות את בני הציונות הדתית, הרואים עצמם "בני מעלה", לעומת אחיהם ה"צפונבונים" שמשתמטים ממילוי חובות אלה.

דברים נוקבים שאמר בעניין זה עדיין מהדהדים וְלָחֵם לא נגס בחלוק השנים: "לא מעט אנשים בתוך מחננו נוטים לראות את המחנה החילוני ככלי ריקן, שאין בו כל דבר טוב. וחמור מזה, הם ששים ושמחים על כך. לו לפחות היו בוכים ניהא. אבל ברגע שהם מוצאים כי 'הכול' במחנה האחר קלוקל – סמים, מתירנות, כל נגע וכל מזהל – אוחת בהם שמחה. 'אצלנו הכול מצוין. אך מי שאינו מגיע לבית הכנסת, סופו שיגיע לבית זנות'. תגובה מעין זו היא מחרידה ופגומה מבחינה מוסרית והלכתית. אני חושב ומקווה שאין לנו מונופול על הטוב והיפה. איני יכול לקבל את מסכת הערכים החילוניות בשלמותה, אבל אני מודע לכך שיש בה הרבה מרכיבים שראויים להערכה רבתי: דבקות במידת החסד, שאיפה לאמת, פיתוח כוחות אנושיים, יצירתיות, היבטים מסוימים של שוויוניות. מאפיינים אלה של החברה החילונית ראויים להערכה ולעתים משמשים אפילו מושא קנאה".

ביקורת חריפה לא פחות השמיע כנגד

תופעות של הנתנתות לשמה. "חז"ל מוכיחים את שונאיהם של ישראל, על ש"נהגו מסעודתו של אותו רשע", אחרורו. התביעה שבגינה נתחייבו כליה היא על עצם השקיעה בהנאה זו. על ההתערות בחברה של הנאה ממושכת, חברה שאופי קיומה ואורח חייה – בלי לדבר על ההשלכות המעשיות שנובעות מהם – מנותקים לחלוטין מעבודה יצירתית, מעמל כפיים ומעשייה. איזו חברה, איזה עולם! צחנת השחיתות בוקעת ועולה מבין השורות שמתארות את אותה 'רצפת בהט ושש ודר וסחרת'. כך יכולה חברה לחיות את חייה? זו מנהיגות פוליטית ומדינית? אלה הם פניה של צמרת השלטון במאה עשרים ושבע מדינה? שושן הבירה הייתה "עיר ללא הפסקה", של מאה ושמונים יום שבסיומם יש בונס של שבעה ימים נוספים. אין מדובר כאן על מוקדי הנאה מתוך חיים יצירתיים, אלא על חיים שבמהותם ובסודם נשענים על מידת ההנאה. חיים שבהם העבודה והעמל נתפשים כעול, כצרה צרורה שיורדת על האדם. התערות ומעורבות בעולם כזה, הפיכת אורח חיים זה למסכת של ערכים, כשהשאיפה אינה עוד דבקות בבניין עולם, ביצירה ובעשייה, אלא בולילה וסביאה, שתייה ואכילה, שוחקים את ייחודה של כנסת ישראל בפרט, כמו גם את ייחודו המוסרי של האדם בכלל. יכול אדם לשתות יין כשר למהדרין ולזלול בשר 'גלאט' ואף על פי כן לשקוע בהוויית 'הנאה מסעודתו של אותו רשע'".

דברים כדרכנות אלה השתלבו בתביעות המתמדת לבחינה מוסרית של מעשי האדם. ומתוכם, שלל באופן חריף את הפיכתה של החברה הישראלית – והחברה העולמית כולה – לחברה שהצרכנות המתמדת ניצבת במרכז עולמה: "מיום ליום אנו הופכים, יותר ויותר", כך אמר בהקשר אחד, "להיות חברה של 'זוללים וסובאים'. תופעה זו מטרידה גם מנקודת ראות מוסרית כללית. אחרי הכול "אתיקה בעסקים" אינה המצאה פוריטנית אלא חלק מהווייתנו. ונאמנים עלינו דברי חז"ל במדרש (בראשית רבה לט): "אמר רבי לוי: בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהריים ובארם נחור, ראה אותם אוכלים ושותים ופוחזים. אמר: הלוואי לא יהיה לי חלק בארץ הזאת. וכיוון שהגיע לסולמה של צור, ראה אותם עוסקים בניכוש בשעת הניכוש, בעידור בשעת העידור, אמר: הלוואי יהא חלקי בארץ הזאת. אמר לו הקב"ה: 'לזרעך אתן את הארץ הזאת'". מדרש זה אינו רואה את מקור תשוקתו של אברהם לארץ ישראל לא במישור המטאפיזי ולא במישור המיסטי, מעין אותם דברים שנשמעים כיום בראש חוצות. המדרש רואה את תשוקתו כנובעת ממוקד אחד:

עם כל הדבקות בארץ ישראל, עדיין ייתכן שמכוח הנסיבות, ובראייה ערכית מקיפה ותוך קביעת סדר עדיפויות מתאים, נכיר גם נכיר בצורך להתפשר

הרמה המוסרית של יושבי ארץ ישראל. לו נשאל את עצמנו: מה הייתה תגובתו של אברהם אבינו לו היה מגיע היום לכמה ממקומותינו? תופעה זו מטרידה משתי בחינות: ראשית, מפני שלא כך אמורים להיראות חיינו. אינני אדם אסקטי, איני מרחף בעולמות עליונים. אך מה שניבט לעינינו – לא רק מבחינת "הזלילה" אלא מצד "השאיפה לזלילה" והכמיהה לה – מטריד ביותר. במיוחד כאשר תופעה זו כרוכה בהגברת הפער החברתי בין המאיונים העליונים לבין עשירונים שלמים שנמצאים בתחתית הבור. תופעה זו אינה יהודית ואינה אנושית. בקצה השני אנו מוצאים תופעה נוספת: פסגת השאיפות של רבים מיושבי הארץ היא להגיע לעולם ההיי-טק, בארץ ובעולם. נאסד"ק, סטארט-אפ. חגיגה של ממש. מנקודת ראות מסוימת זו אכן חגיגה: יש כאן שילוב בין המוח היהודי, והפניית החריפות והשנינות שלו מלימוד רש"י ותוספות לפענוח ופיצוח אתגרים טכנולוגיים. כל אלה משתלבים בצרכים של העולם הנאור והמתקדם ועסקי הבורסות המתאימים. תופעה זו, עם כל התרומה שיש בו לביסוס מעמדנו בעולם, גובה אצל רבים וטובים מחיר נורא ברמה האנושית.

חלקם, בייחוד אלה שנמצאים בחוד החנית, מאבדים "צלם אלוקים" והופכים להיות עבדים נרצעים. עבדים למחשב, עבדים למי שעומד מאחורי המחשב. אין יום, אף לא לילה. לא שבת ולא יום טוב. לא משפחה ולא חברה. אין כלום מלבד השעבוד הנורא למחשב והמרדף אחר הבצע שאפשר ויושג הימנו. אולי לא מדובר במספר גדול של אנשים, אך זוהי שכבה חברתית שאצל רבים מאד מהווה דוגמה להגשמת החלום. על כל אחד שיושב במקום כזה יש עוד מאה שחולמים לשבת במקומו. חלום זה אוכל אצל רבים כל חלקה טובה. איני מדבר על כך שאחת מתוצאותיו היא שהם מסיעים עצמם מלעסוק בתורה. זה מסיע אותם גם מלעסוק בחינוך ילדיהם. עלינו למצוא את הדרך כיצד לעצב לעצמנו חברה שבמרכזה

התודעה הלימודית, חברה שתאפיין בהתמסרות עמוקה לתורה וליראת שמים, הגם שאין לנו אשליות ומדובר על מיעוט. אך מעבר לשאיפותינו ביחס לאותו מיעוט, עלינו לשאוף לחברה שתאפיין בדבקות ובערכים אנושיים, שבמידה לא מבוטלת אף יניקתם באה ממקורות עולמנו והווייתנו, יהיו כוח מתסיס בתוכה". אכן, משנתו של ר' אהרן חובקת כל. תורה, עבודה וגמילות חסדים. הלכה ומוסר, ספרות וספורט, רמב"ן ושייקספיר, מהר"ם חלאווה ומילטון, שלי, רודולף אוטו ומת'ו ארגולד. אשרינו מה טוב חלקנו, ומה נעים גורלנו, ומה יפה ירושתנו, שזכינו להימנות עם תלמידיו של ר' אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה, במלוא היקפה, יופייה ועמקותה. אשרי מי שראה פניו, ולא בחלום. מתוך אהבה שאהב את הכול, ליווה אלפי תלמידיו למנוחת עולמים, והשיבו לו מעט מהטוב שגמל עמם בחייו. מורשת גדולה שהותיר אחריו, היא לא רק זכות. היא בעיקר חובה, מחויבות ואתגר. הנדע לעמוד בו?